

Dit keer volgt een verhaal en lied dat is opgenomen in de 'mondelinge canon' van de geschiedenis, de canon met de kleine c. De canon met de kleine c zal in oktober 2008 in boekvorm verschijnen bij uitgeverij Profiel.

De boekenkist

TEKST: THEO MEDER

Als één verhaal in Nederland over Hugo de Groot in het collectieve geheugen staat gegrift, dan is het wel zijn ontsnapping uit slot Loevestein in een boekenkist. Er is een historielied op gemaakt, dat meerdere mensen in de twintigste eeuw op hun repertoire bleken te hebben. Onderstaande versie hebben verzamelaars Marie van Dijk en Theo Meder voorgezongen gekregen door Grada van Slegtenhorst (*1938) op 17 augustus 1999 in Utrecht:

Op Loevestein woonde eens een man,
Het is reeds lang geleên,
Van wie zelfs vriend en vijand zei:
Zo knap is er niet een.
Maar ach, zijn knapheid hielp niet veel,
Hij had er weinig an,
Want nee, hij woonde daar niet als heer,
Maar als gevangen man.

Juist kwam de boekenkist op 't slot
Waar op stond: aan De Groot.
En weldra sprak zijn slimme vrouw:
Nu zijn we uit de nood.
Ze dragen jou in deze kist
Voor boeken uit het slot;
Je gaat voorlopig naar Parijs
En blijft daar buiten schot.

Maar nauwelijks was De Groot ontsnapt
Of daar kwam de cipier.
Hij maalde luid en schold geducht
En maakte veel getier.
Maar man, sprak toen mevrouw De Groot,
Wat zet je 'n boos gezicht?
Wees dankbaar, want jij had de huig,
En die heb ik gelicht.

De slotregel is dubbelzinnig. Enerzijds is Huig een andere vorm van de naam Hugo: in langere versies van het lied wordt hij al eerder Huig genoemd. De cipier had Hugo als gevangene, maar door de list van zijn vrouw Maria is hij bevrijd. Daarnaast kan 'iemand de huig lichten' echter ook betekenen: iemand oplichten of bedriegen. Deze

Hugo de Groot stapte in de boekenkist
18e-eeuwse gravure van S. Fokke (Prinsenhof, Delft).

ontknoping is al te vinden in het in 1657 gepubliceerde punt dicht over de ontsnapping door de Haagse dichter Jacob Westerbaen: 'Gij had den Huigh, en dien heb ik gelicht'. Het gevatte antwoord moet het vernuft van echtgenote Maria de Groot-Van Reigersberch nog eens onderstrepen.

In 1619 was rechtsgeleerde en vrijzinnig protestant Hugo de Groot in conflict geraakt met de strenge contra-remonstrantse stadhouder prins Maurits en werd hij als landverrader tot levenslang veroordeeld. Hij werd vastgehouden op slot Loevestein, dat toen dienst deed als staatsgevangenis. Zijn vrouw Maria zat vrijwillig bij hem opgesloten, maar zij mocht bijvoorbeeld boodschappen doen op de markt in Gorcum of Woudrichem. Na verloop van tijd verslaptten de controles van de gevangenenbewaarders. Het was Hugo de Groot toegestaan om te schrijven en om boeken te lezen. De boeken werden aan- en afgevoerd in een grote boekenkist. Volgens de overlevering was het Maria's idee om in de boekenkist te ontkomen. Meerdere keren heeft Hugo van tevoren geoefend om twee uur lang muisstil te liggen in de gesloten kist. 's Ochtends vroeg, op 22 maart 1621, verstopte Maria de boeken bij hun in bed, en ging Hugo zelf in zijn ondergoed in de kist liggen. De kist werd nergens op zijn inhoud gecontroleerd zodat de list lukte. De soldaten klaagden nog wel dat de kist erg zwaar was, alsof Hugo de Groot er zelf in zat. De kist werd, onder het wakend oog van dienstmeid en vertrouweling Elsje van Houwelingen, over de Waal naar Gorcum gevaren en daar aangekomen vermomde Hugo zich als metselaar en is in etappes naar Parijs gevlucht. Tot zover

De Nederlandse Volksverhalenbank van het DOC Volksverhaal (Meertens Instituut) bevat momenteel meer dan 38000 verhalen. U kunt hier zoeken naar historische en hedendaagse sagen, legenden, sprookjes, moppen, raadsels en broodje-aapverhalen. Daarnaast kunt u ook zelf een verhaal aanleveren: www.verhalenbank.nl. In deze rubriek verschijnt één van de prachtige, aangrijpende, humoristische of spannende verhalen die de Nederlandse Volksverhalenbank rijk is.

het reële geschiedverhaal. Het gerucht wil dat Maria werd vrijgelaten toen de commandant het punt dicht van Westerbaen onder ogen kreeg - maar dat laatste is fictie. Wel voegden zich vrouw en kinderen enige tijd later daadwerkelijk bij Hugo.

Deze historische vertelling van de boekenkist is overlevering en onderwijs zo gaan domineren, dat hele generaties leerlingen nauwelijks een notie hebben dat Hugo de Groot 'pionier van het moderne volkenrecht' was. En – het was te verwachten met zo'n historisch icoon – dat niet minder dan drie musea claimen over de enige echte boekenkist van Hugo de Groot te beschikken: het Rijksmuseum in Amsterdam, museum Het Prinsenhof in Delft en kasteel Loevestein zelf.

Verwijzingen

10-cents-gids voor de bezoekers van Loevestein: bevattende tevens een geschiedkundig overzicht. Gorinchem [z.j.].

Michael Brekelmans: Slot Loevestein. Den Haag & Zutphen, 1987.

Langemeijer, G.E., A.C.G.M. Eyffinger, H.J.M. Nellen [e.a.]: Hugo de

Groot: het Delfts orakel, 1583-1645. Delft, 1983.

Theo Meder & Marie van Dijk: Doe Open Zimzim. Verhalen en liedjes uit de Utrechtse wijk Lombok. Amsterdam 2000, p. 241-242.

Bert Stamkot: Loevestein. 2e druk. Utrecht, 1990.

René van Stipriaan: Ooggetuigen van de Gouden Eeuw in meer dan honderd reportages. Amsterdam, 2000, p. 138-139.

Jacob Westerbaen: Gedichten. Ed. Johan Koppenol. Amsterdam, 2001, p. 64.

Internet

<http://www.meertens.knaw.nl/vvbeheer/detail.volksverhalen.php?id=DEGROOTL1>

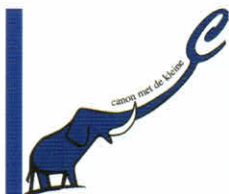
<http://www.liederenbank.nl/liedpresentatie.php?zoek=81182&lan=nl>

<http://www.liederenbank.nl/resultaatlijst.php?zoek=59956&actie=incipitnorm>

<http://www.anno.nl/1002895.html>

<http://www.cultuurwijs.nl/cultuurwijs.nl/cultuurwijs.nl/1001061.html>

<http://www.slotloevestein.nl/>

Website canon met de kleine c als voorbode van reizend verhalenprogramma

www.canonmetdekleinec.nl

Als aanvulling op de officiële Canon van Nederland, die bestaat uit vijftig 'vensters' op de vaderlandse geschiedenis, is 16 mei 2008 de website www.canonmetdekleinec.nl gepresenteerd. De nieuwe canon, die een breed publiek wil bereiken, biedt vijftig illustratieve verhalen, getuigenissen en liederen, die als ankerpunten kunnen fungeren bij de vensters. De website werd gelanceerd in kasteel Hoensbroek te Heerlen tijdens de officiële canonkaravaan.

De gekozen verhalen hebben vaak als volksverhaal hun houdbaarheid al bewezen. Tevens kennen de verhalen een ruime spreiding over de verschillende provincies en ontbreken ook vertellingen uit de Nederlandse Antillen, Indonesië en Suriname niet. De initiatiefnemers willen de canon met een kleine c duidelijk laten aansluiten op de grote Canon en hiermee tevens het verhaal meer aandacht geven in de samenleving en in het onderwijs. De grote Canon wordt in 2009 in het onderwijs ingevoerd.

De kleine canon is gemaakt door een werkgroep, bestaande uit Theo Meder en Ruben Koman van het DOC Volksverhaal van het Meertens Instituut, hoogleraar Gerard Rooijackers van de Universiteit van Amsterdam en een viertal studenten van de leerstoelgroep Nederlandse Etnologie. De uitvoering geschiedt in samenwerking met uitgeverij Profiel te Bedum.

De werkgroep heeft voor alle vensters kunnen putten uit de rijke collecties van het DOC Volksverhaal, maar ook daarbuiten zijn verhalen gevonden. Sommige van de vertellingen liggen voor de hand. Zo hoort bij de Hanze uiteraard het verhaal van het Vrouwtje van Stavoren (zie Vertel Eens nr. 1 van dit jaar), en bij Hugo de Groot komt men onvermijdelijk uit op het lied dat zijn ontsnapping in de boekenkist uit slot Loevestein beschrijft (zie elders in dit nummer). De verhalen zijn er in allerlei soorten en maten: ook de preek, de spotprent en de politieke rede worden niet overgeslagen. Daarnaast is er aandacht voor de

sketch 'Wo ist der Bahnhof?' van Kees van Kooten en Wim de Bie, om de verhouding tussen Nederlanders en Duitsers te illustreren sinds de Tweede Wereldoorlog, en illustreert het verhaal rond de carnavals-hit Kiele Kiele Koeweit van Farce Majeure de oliecrisis. Elk gekozen verhaal bevat een korte intro, een toelichting waarbij ook de link met de officiële Canon gelegd wordt en een lijst met verwijzingen.

De canon met de kleine c gaat officieel van start met de presentatie van een speciale website. Via www.canonmetdekleinec.nl geven de samenstellers ook u de kans op de gekozen verhalen te reageren. Het is de bedoeling dat de navolgende discussie leidt tot verbeteringen en aanvullingen.

In het najaar vervolgens zullen professionele vertellers en muzikanten onder leiding van Raymond den Boestert door het land gaan touren met een speciaal verhalenprogramma gebaseerd op de canon met de kleine c.

Wilt u met uw verhalenprogramma aansluiten op de canon met de kleine c, of op een ander manier meedoen met het project, mail ruben.koman@meertens.knaw.nl

Meer informatie?

www.entoen.nu

www.docvolksverhaal.nl

Het logo van de canon met de kleine c bestaat uit een blauwe olifant, waarbij de letter c uit de slurf steekt. Dit canonolifantje - een (niet inhoudelijke) woordspeling op 'kamerolifant(je)' - blaast, net als in de uitdrukking, het verhaal uit. De olifant die een verhaal uitblaast is wel typisch Nederlands. Internationaal wordt een sprookje vaker afgesloten met een formule als: 'En als ze niet dood zijn, dan leven ze nog'. Vroeger kon het in Nederland ook een varken met een lange snuit zijn, die het verhaaltje uitblies, maar met name in de noordelijke Nederlanden heeft de olifant het van het varken gewonnen. (Illustratie R.A. Koman (2008)).